

Proza despre viețuitoare folosită în activitatea didactică din grădiniță

Prof. înv.preșc. Ilescu Valentina

Școala Gimnazială „Prof. Mihai Sîmbotin” Cîrligele, Vrancea

Basmele și poveștile despre viețuitoare

Poveștile despre animale își au originea în timpuri foarte vechi, viețuitoarele fiind personificate, atribuindu-li-se însușiri omenești și darul de a vorbi. Compoziția poveștilor este mai simplă, lipsită de formulele tradiționale ca în cazul basmelor, acțiunea este scurtă și clară, desfășurarea evenimentelor fiind dinamică. Narațiunea este învigorată de dialoguri atractive, care au rolul de a contura mai precis personajele, faptele acestora evidențiind întotdeauna un tâlc moral. Personajele-animale sunt tipuri puternic conturate, fiecare personaj având o caracteristică dominantă.

A) Animalele sălbatice sunt des întâlnite în poveștile despre viețuitoare.

Astfel, cumătra **vulpe** este șireată, vicleană, perfidă și lacomă, ca în povestea *Ursul pîcîlit de vulpe* de **Ion Creangă**. Povestea arată împrejurările în care **ursul** și-a pierdut coada: într-o zi vulpea obține mult pește păcălind un țăran că este moartă, după care îl păcălește și pe urs că l-a prins de la baltă folosindu-și coada. Ursul, lacom și credul până la prostie, urmează sfatul vulpii, însă se alege doar cu coada ruptă în balta înghețată. Dorind să o pedepsească pe vulpe, ursul este din nou păcălit de aceasta, care știe cum să evite bătaia promisă de urs. Așadar, povestea explică, asemenea legendelor, pe înțelesul copiilor de ce n-are ursul coadă. Povestea este încărcată de învățăminte pentru copii: de a nu fi încrezători în unele persoane, și de a nu fi conduși doar de lăcomie, deoarece încrederea fără discernământ în sfatul unor necunoscuți poate avea urmări nefaste.

Ursul apare în chipul fierarului domol și fără implicare în povestea *Capra cu trei iezi*. Animalul sălbatic evidențiat de această dată este **lupul** șiret, fățarnic, crud și laș. Viclean el profită de naivitatea iezilor lipsiți de apărare și îi atacă fără milă, mâncându-i pe doi dintre ei. Apoi cu o ticăloșie prefăcută, se arată foarte îndurerat de moartea iezilor și încearcă, în mod perfid, să arunce vina pe seama ursului. Când este însă pedepsit de capră și aruncat în groapa cu jăratec, cere îndurare fără a se gândi că imploră mila unei ființe față de care se purtase atât de crud. Însă, în această poveste copiii întâlnesc și personaje pozitive. Capra este mama iubitoare, grijulie și prevăzătoare, care-i sfătuiește pe cei trei iezi pentru a-i feri de nenorociri. Sugestiv este cântecul caprei, un cântec cu rol de identificare, în care este exprimată grija mamei purtată iezilor. Preșcolarii memorizează cu plăcere acest cântec, datorită simplității și muzicalității lui. Iezii sunt caracterizați asemeni copiilor: cei doi mai mari sunt obraznici, încăpățânați, naivi și creduli; iedul cel mai mic, ca eroul din basmele populare, este cel mai isteț, cuminte și ascultător. El îi sfătuiește pe frații mai mari să nu deschidă ușa și știe să se ascundă bine pentru a scăpa cu viață. Purtarea iezilor arată copiilor urmările nenorocite ale neascultării și obrazniciei, precum și necesitatea de a fi ascultători și de a respecta sfaturile și învățăturile celor mai mari. Capra îndurerată știe să-l pedepsească cu hotărâre pe lup, răzbunând pierderea iezilor.

Atât capra, cât și cele trei animale sălbatice: vulpea, ursul și lupul sunt prezente în povestea

Iedul cu trei capre de **Octav Pănuș**. Fiind foarte răsfățat, iedul este îngrijit de către mamă, mătușă și bunică, cele trei capre vecine cu capra cu trei iezi: mama-capră îl îmbracă, mătușă-capră îi dă să mănânce iar bunică-capră îl adoarme, iedul lenș nefăcând nimic. Situația se schimbă în momentul în care iedul rămâne singur acasă, deoarece, sub pretextul că vor să îl ajute, vulpea vicleană îi fură hainele, ursul flămând îi fură merindele, iar lupul cel rău vrea să-l mănânce. Iedul învață să se descurce singur, fără a aștepta mereu ajutor din partea adulților. Deasemenea copiii învață că încrederea oarbă în persoane necunoscute poate fi fatală.

Însă lupul cel rău apare și în poveștile unor scriitori străini. Astfel în povestea *Cei trei*

purceluși de **Serghei Mihailov**, lupul vrea să îi mănânce pe cei trei purceluși care, în așteptarea iernii, își construiesc fiecare câte un adăpost. Cei doi frați jucăuși și delăsători, Nif-Nif și Nuf-Nuf, aleg calea cea mai ușoară, dar mai puțin trainică: o casă din paie și una din crengi, care nu-i apără de lupul cel rău, acesta dărâmand construcțiile dintr-o suflare. Naf-Naf muncește mai mult, dar casa sa din cărămizi este foarte rezistentă, iar lupul nu reușește să o dărâme, ba mai mult este pedepsit căzând în ceaunul cu apă clocotită. Copiii învață că doar munca susținută îți oferă rezultate trainice.

B) Dar și viețuitoarele domestice apar în poveștile despre animale, cocoșul și motanul

fiind înzestrați cu trăsături deosebite care-i fac năzdrăvani.

Motanul este protagonist în povestea *Motanul încălțat* de **Charlea Perrault**. Acesta nu era un motan ca alții, ci deosebit de isteț și hotărât să fie un prieten devotat stăpânului său, pe care vrea să-l scape de sărăcie. El nu pretinse stăpânului său decât o tolbă și o pereche de cizme și de aici își primește numele de *motanul încălțat*. Motanul își ajută stăpânul sărac, fiu de morar, să atragă simpatia și prețuirea regelui și a fiicei acestuia și îl învinge chiar și pe Căpcăun. Motanul, cu iscusința sa, se minunează că acest Căpcăun se poate preface în orice animal dorește și îl determină să se transforme mai întâi în leu, apoi în șoarece. Mâncându-l, toată averea Căpcăunului îi rămâne fiului morarului, travestit în marchizul de Carabas. Uimit de atâta bogăție, regele îi oferă marchizului mâna fiicei sale, iar motanul cel isteț ajunge mare senior. Agerimea și inventivitatea minții motanului, ca și curajul său, îl ajută pe acesta să treacă prin situații grele și să întoarcă împrejurările în favoarea sa. Astfel acesta demonstrează copiilor că prin istețime, curaj și hotărâre în acțiunile întreprinse se pot învinge cele mai mari greutăți.

Un rol asemănător joacă și **cocoșul** din povestea *Punguța cu doi bani* de **Ion Creangă**.

Alungat din gospodărie de moșneagul supărat că nu primește ouă, cocoșul găsește o punguță cu doi bani. Fiind nedreptățit de boierul care-i ia punguța, cocoșul se luptă pentru a o obține, trecând prin diverse probe pe care le trece datorită calităților sale fantastice: bea toată apa din fântâna în care fusese aruncat pentru a se îneca, stinge focul din soba în care trebuia să ardă, înhite cireada cu vaci și apoi banii din visteria boierului. Ușor de memorat este cerința cocoșului: *Cucurigu, boieri mari, / Dați punguța cu doi bani!* Rămas sărac, boierul îi dă înapoi punguța pentru a scăpa de cocoș. La rândul său, cocoșul, întorcându-se acasă, îl scapă de sărăcie pe moșneag. Sfirșitul este anecdotic. Baba bate găina să-i aducă și ei bogății, însă aceasta, lipsită de iscusința cocoșului, își răsplătește baba doar cu o mărgică. Copiii învață din insistența cocoșului că întotdeauna trebuie să se lupte pentru dreptate.

Dreaptate fac motanul și cocoșul, împreună cu **măgarul** și **ogarul**, și în povestea *Muzicanții din Brema* de **Frații Grimm**, pedepsindu-i pe tâlhari. Animalele se împrietenesc, se aliază pentru a se salva fiecare de la moarte și printr-o întâmplare contribuie la înfrângerea unor răufăcători din lumea oamenilor. Măgarul, ogarul, motanul și cocoșul se întâlnesc și pleacă spre Brema pentru a se face muzicanți. Înoptând într-o pădure, animalele găsesc casa unor tâlhari pe care îi sperie: ele formează o piramidă, având la bază măgarul, iar în vârf cocoșul și încep să cânte, fiecare pe glasul său. De frică tâlharii fug iar animalele devin stăpâne pe casa pe care n-o mai părăsesc. Această poveste este atractivă pentru copii, mai ales pentru umorul și ironia cu care sunt narate faptele. Dar preșcolarii învață și să prețuiască prietenia și să fie convinși că un colectiv încheșat poate înlăptui mai multe realizări decât unul singur.

Ogarul împreună cu **iepurășul** sunt protagoniștii poveștii *Ciuboțelele ogarului* de **Călin**

Gruia. În pragul iernii, iepurășul golaș merge la iarmaroc să-și cumpere încălțăminte cu doi bani. Pe drum se întâlnește cu ogarul, gras și bine îmbrăcat, care-i propune să-l însoțească. Acesta avea o pereche de ciuboțele groase pe care le purta cu mândrie. La lăsarea serii cei doi drumeți poposesc la hanul ursului care-i ospătează după dorința ogarului. Nedorind să-și cheltuiască banii, iepurășul nu mănâncă pe când ogarul nu se mai satură, iar atunci când vine

momentul plății, iepurașul este pus să plătească cheltuiala ogarului. Dorind să-și facă dreptate, iepurașul fură în timpul nopții ciuboțelele cele frumoase ale ogarului. Acesta pleacă în urmărirea iepurașului, dar nereușind să-l ajungă, slăbește foarte tare. Asemeni unei legende, povestea lămurește de ce ogarul este un câine slab dar bun la vânătoare.

Iepurașul apare și în povestea populară *Coliba iepurașului*. Acesta avea o colibă din coajă de tei, iar vulpea una din gheață. Prin vicleșug, vulpea îl alungă pe iepuraș din casa lui și și-o însușește. În ajutorul iepurelui, în dorința de a face dreptate, sar mai multe animale puternice: câinii, lupul și ursul, dar niciunul nu o poate scoate pe vulpe din casă. Cel care salvează situația este din nou cocoșul cel isteț, care o sperie pe vulpe cu coasa. Dialogul viu dintre animale dinamizează acțiunea și este ușor de reprodus de copii în jocurile de rol.

Înțelegerea și compasiunea pentru vietățile slabe, neajutorate se degajă cu duioșie din povestea *Rățușca cea urâtă* de **Hans Christian Andersen**. Narațiunea se axează pe surprinderea contactului cu viața a unui **pui de rață** deosebit de frații săi. El este alungat de mamă fiind batjocorit de păsările de curte. Nici în lumea rațelor sălbatice de la balta mare nu este acceptat, nici în compania motanului și găinii din coliba babei nu se integrează. Trecând de iarnă cu ajutorul unui țăran, în primăvară descoperă că nu mai este rățușca cea urâtă, ci o lebădă frumoasă. Copiii descoperă viața păsărilor cu obiceiurile lor și învață ca niciodată să nu aprecieze, să nu judece pe semenii lor numai după înfățișare. Deși urâtă la chip atunci când a ieșit din ou, rățușca a dat dovadă totdeauna de noblețe sufletească, fiind respectuoasă față de toate păsările, chiar și față de cele care o batjocoreau. Preșcolarii sunt fermecați nu numai de neprevăzutul întâmplărilor și de dialogul sprinten și familiar dintre păsări, ci și de frumoasele descrieri de natură, care formează cadrul vieții de zi cu zi a acestor vietăți, contribuind la dezvoltarea simțului estetic al copiilor și al expresivității limbajului.

Povestirile și schițele despre viețuitoare

Mulți dintre marii scriitori români cu un deosebit spirit de observație au înfățișat, prin variate procedee stilistice, aspecte din viața diferitelor vietăți din natură.

Un model al acestui gen de povestiri poate fi considerat volumul *Din lumea celor care nu cuvântă* de **Emil Gârleanu**, un volum de povestiri duioase din lumea păsărilor, plantelor și animalelor. Viețuitoarele care nu cuvântă dar vorbesc și gândesc, își povestesc ca oamenii necazurile și bucuriile. Povestirile condensează într-un număr redus de pagini o acțiune emoționantă, bogată în evenimente, presărată cu mijloace artistice subtile într-o limbă plină de culoare.

În *Gândăcelul* sunt povestite cu umor și duioșie eforturile unui gândac mic de a se urca pe lujerul unui crin, fiind atras de lumina strălucitoare a soarelui. Cu multă plasticitate este redată imensitatea întregii naturi în raport cu infimele dimensiuni ale gândacului, cât un grăunte mic de linte. Pentru el, o pietricică este cât un munte, iar drumul pe lujerul crinului este plin de nenumărate piedici. Urcușul plin de trudă, cu căderi și peripeții neprevăzute, simbolizează nevoia de lumină și împlinire a tuturor viețuitoarelor.

În schița *Sărăcuțul* este prezentată dispariția tragică a unui cărăbuș, a unei găze neștiutoare, căci la vederea unui curcan, cocoș sau păun îngheață de frică, dar la vederea unui pui de sturz pe gard nici că-i pasă și tocmai acesta îl înghite.

Pe lângă animalele sălbatice apar și viețuitoare din universul domestic. *Când stăpânul nu-i acasă* este o schiță fabulă, în care un șoarece, o pisică și un câine pândesc, fiecare în cotlonul său, o bucată de cașcaval de pe masă și niciunul nu îndrăznește să o ia de frica celuilalt. Cașcavalul este mâncat până la urmă, spre dezolarea lor, de stăpânul casei venit obosit de la muncă.

Contemplând natura, Emil Gârleanu descoperă durerea și sensibilitatea umană într-o frunză. *Frunza* este o schiță foarte instructivă pentru copii, care au ocazia să cunoască, în formă literară, viața unei frunze din primele ei zile, când se desface din mugur, sub razele calde ale soarelui de primăvară, pe parcursul verii când o păsărică își găsește adăpost la umbra ei și până când cade pe covorul de frunze moarte al toamnei.

În *Căprioara*, este descris un moment cheie din viața oricărei vietăți a pădurii și anume momentul despărțirii de puiul ajuns la vârsta înțercării, când trebuie lăsat să crească singur, în acord cu legile nescrise ale naturii. Căprioara este umanizată, simbol al dragostei materne, și caracterizată prin sentimente de teamă, milă, durere, completate de curajul despărțirii dramatice de puiul ei. Punctul culminant al narațiunii îl constituie întâlnirea cu lupul și decizia mamei de a se sacrifica pentru a-i distra atenția de la ied. Grija pentru soarta iedului depășește durerea fizică a mamei, care se sfârșește privind spre puiul drag. Acest text literar oferă cunoștințe copiilor despre felul de viață al viețuitoarelor pădurii, cu trecerea de la existența ocrotită de părinți la cea independentă, plină de riscuri. Totodată narațiunea transmite sentimentul neprețuit al dragostei materne dus până la sacrificiul suprem, lucru care-i sensibilizează pe copii, îndemnându-i să-și respecte și să-și iubească părinții.

Scrisă îndeosebi pentru copii, cartea lui Gîrleanu li se adresează și cu un scop pedagogic, vizând sensibilizarea acestei vârste față de înfățișările cele mai semnificative ale lumii în curs de descoperire. El dorește să atragă atenția copiilor că orice formă de viață trebuie respectată, iar ființele mici trebuie ajutate.

Și alți scriitori au introdus în povestirile ale căror personaje sunt viețuitoarele din natură și un substrat etic. **Ioan Alexandru Brătescu-Voinești**, în povestirea *Puiul*, le arată copiilor urmările neascultării de părinți. El prezintă povestea dramatică a unui pui de prepeliță, evidențiind dragostea maternă și unde poate duce neascultarea copiilor și ignorarea experienței de viață a părinților, mesaj cuprins în motto-ul: *Sandi, să ascuți pe mămica!* Povestirea are o desfășurare clasică a faptelor, a căror succesiune este determinată de schimbarea anotimpurilor. Primăvara prepelița își construiește cuib și apar șapte pui pe care îi îngrijește cu devotament. Câteva întâmplări umbresc viața prepeliței și a puilor, întâmplări petrecute din cauza neascultării puiului cel mare: este prins de un țaran, apoi este rănit de un vânător. Mama nu-și mai poate învăța puiul să zboare, iar la venirea frigului de toamnă târzie, cu durere în suflet, îl părăsește pe cel suferind pentru a-i salva pe ceilalți. Puiul de prepeliță sfârșește înghețat, sugerând micului ascultător că ceea ce i s-a întâmplat puiului neascultător i se poate întâmpla oricărui copil.

Romanul despre viețuitoare

Reprezentativ pentru această specie este romanul de aventuri *Fram, ursul polar* de **Cezar Petrescu**. Caracteristica romanului de aventuri este amplificarea peripețiilor eroului și trecerile permanente de la pericolele de moarte la salvare. Densitatea faptelor și întâmplărilor, rapiditatea succesiunii lor constituie o atracție deosebită pentru micii cititori, la care se adaugă întoarceri în timp. Mai puțin folosit în grădiniță, doar fragmentar, acest roman despre viețuitoare pledează pentru valorile etice, dar și pentru ideea că existența trebuie să se deruleze în firescul ei, pentru a nu prilejui ivirea unor situații dramatice.

Subiectul cărții este deosebit de atractiv pentru copii. Un urs polar este numărul de senzație la un circ, moment de distracție pentru toți copiii. Dar într-una din seri, Fram nu mai este în stare să interpreteze numărul din spectacol iar un fost vânător în ghețurile polare ghicește dorința nostalgică a ursului de a se întoarce în ținuturile în care se născuse. El îl convinge pe directorul circului să-l trimită pe Fram înapoi în regiunea ghețurilor veșnice. Fram nu mai este însă ursul de altădată, deoarece în lunga sa viață în rândul oamenilor a fost domesticit. Nu poate ucide vânatul deoarece focile îi fuseseră prietene la circ și nu se poate împrieteni cu alți urși, aceștia fugind îngroziți când îl văd făcând figuri de circ. El îngrijește cu multă dragoste un puiut orfan, dar observă că acesta începe să-l imite și își dă seama că trebuie să se despartă de el, căci altfel i-ar fi stricat și lui viața, izolându-l de semenii săi. Fram rămâne din nou singur în mijlocul imensității albe a ghețurilor, unde copilărise odinioară. El nu se poate readapta la viața polară. Fram salvează de la moarte doi vânători înghețați și, cuprins de nostalgia orașelor îndepărtate cu străzi luminate și cu copii care îl dezmierdau după reprezentații, se așează în barca venită să transporte pe vânători la vapor, spre a-și arăta dorința de a se reîntoarce în ținuturile însorite, printre oamenii cu care se înțelegea mai bine decât cu viețuitoarele asemeni lui, din

ținuturile înghețate. Și astfel Fram părăsește pentru totdeauna ghețurile unde văzuse lumina zilei fără a ști dacă se va putea adapta în lumea cercului, redevenind acrobatul talentat de odinioară.

Acțiunea se desfășoară dinamic și antrenant, trezind interesul copiilor, care urmăresc cu pasiune întâmplările lui Fram atât în lumea cercului cât și în lumea ghețurilor. Opera literară prezintă o deosebită valoare instructiv-educativă, deoarece sub forma unei povestiri bogate în episoade impresionante li se dau copiilor cunoștințe multiple despre aspectele vieții din lumea ghețurilor veșnice, despre caracteristicile viețuitoarelor din această regiune, despre felul lor de viață adaptat condițiilor mediului și despre fenomene ale naturii specifice acestor locuri, cum ar fi aurora boreală. Semnificațiile romanului sunt strâns legate de problematica dezrădăcinării: fiecare trebuie să trăiască în lumea lui, pentru că altfel va simți zbuciumul înstrăinării.

Bibliografie:

1. **Buzași, Ion; Chiscop, Liviu**, (2000), *Literatura pentru copii*, Ed. Grigore Tăbăcaru, Bacău
2. **Chiscop, Liviu; Buzași, Ton**, (2000), *Literatura pentru copii*, Editura Grigore Tăbăcaru, Bacău
3. **Costea, Octavia**(coord), (1995), *Literatura pentru copii*-manual pentru clasa a XIII-a-Școli Normale; EDP, București
4. **Goia, Vistian**, (2003), *Literatura pentru copii și tineret*, Editura Dacia, Cluj Napoca